

Nr 53

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.

Genom en den 30 oktober 1969 dagtecknad proposition, nr 156, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen (1919: 367) om fri rättegång,
- 3) lag om ändring i föräldrabalken.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i bestämmelserna i rättegångsbalken om tilltalads återbetalningsskyldighet till statsverket för rättegångskostnader. Den nu gällande bestämmelsen om möjlighet till jämkning av återbetalningsskyldigheten har enligt förslaget utformats så att jämkning skall kunna företas i större omfattning än vad som nu sker i praxis. Jämningsmöjligheten görs beroende av att kostnadens belopp inte står i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet eller till hans villkor. Detta innebär att hinder inte föreligger att jämkning sker med hänsyn enbart till den dömdes betalningsförmåga. I fråga om lagöverträdare i åldern 15—17 år föreslås en ordning som innebär att de skall åläggas återbetalningsskyldighet bara i undantagsfall. Vidare föreslås att kostnad, som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta men som understiger visst av Kungl. Maj:t fastställt belopp, skall stanna på statsverket. Avsikten är att förebygga att statsverket belastas med indrivnings- och andra kostnader som klart överstiger det belopp som skall indrivivas.

I propositionen föreslås slutligen vissa mindre jämkningar i gällande bestämmelser om ersättning av allmänna medel till rättegångsbiträde och offentlig försvarare.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse (s. 2—5).

1) Förslag
till
Lag
om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 21 kap. 10 § och 31 kap. 1 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

21 KAP.

10 §.

Offentlig försvarare äge av allmänna medel åtnjuta arvode *så ock* ersättning för kostnad *och tidsspillan* efter vad rätten prövar skäligt.

Offentlig försvarare äge av allmänna medel åtnjuta arvode *för arbete och tidsspillan samt* ersättning för kostnad efter vad rätten prövar skäligt.

Ej må — — — — — utan verkan.

31 KAP.

1 §.¹

Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i arvode och ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Står kostnadens belopp icke i rimligt förhållande till den tilltalades

Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i arvode och ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Står kostnadens belopp icke i rimligt förhållande till den tilltalades

¹ Senaste lydelse 1964: 166.

(Nuvarande lydelse)

brottslighet och villkor, må ersättningen jämkas efter vad som prövas skäligt.

Eftergives påföljd eller finnes den tilltalade hava begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet, som avses i 33 kap. 2 § brottsbalken, vare han skyldig att ersätta kostnad, som nu sagts, om och i den mån det med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt.

(Föreslagen lydelse)

brottslighet eller till hans villkor, må ersättningen jämkas efter vad som prövas skäligt.

Eftergives påföljd eller finnes den tilltalade hava begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet, som avses i 33 kap. 2 § brottsbalken, eller har han vid domen icke fyllt aderton år, vare han skyldig att ersätta kostnad, som nu sagts, om och i den mån det med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt.

Om det belopp som den tilltalade skulle hava att ersätta understiger visst av Konungen fastställt belopp, skall kostnaden stanna å statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

2) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1919: 367) om fri rättegång

Härigenom förordnas, att 8 och 14 §§ lagen (1919: 367) om fri rättegång skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***8 §.¹**

När rätten från sig skiljer mål vari part åtnjutit fri rättegång, skall rätten, där parten jämlikt 7 § förklarats förlustig sagda förmån, förplikta honom att ersätta statsverket kostnad som enligt 3, 4 eller 5 § skolat utgå av allmänna medel; dock ankomme på rätten att pröva om och i vad mån sådant åläggande bör ske i fall, då beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det funnits vara av ringa betydelse för parten att hans talan vinner prövning. Förelig-

När rätten från sig skiljer mål vari part åtnjutit fri rättegång, skall rätten, där parten jämlikt 7 § förklarats förlustig sagda förmån, förplikta honom att ersätta statsverket kostnad som enligt 3, 4 eller 5 § skolat utgå av allmänna medel; dock ankomme på rätten att pröva om och i vad mån sådant åläggande bör ske i fall, då beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det funnits vara av ringa betydelse för parten att hans talan vinner prövning. Förelig-

¹ Senaste lydelse 1947: 633.

(Nuvarande lydelse)

ga sådana omständigheter som avses i 31 kap. 2 § rättegångsbalken, må betalningsskyldighet ej åläggas parten.

Där ej ————— åläggas honom.

Vinna makar ————— stycket avses.

(Föreslagen lydelse)

ga sådana omständigheter som avses i 31 kap. 2 § rättegångsbalken, må betalningsskyldighet ej åläggas parten. *I mål om allmänt åtal äga bestämmelserna om jämkning i samma kap. 1 § motsvarande tillämpning.*

14 §.¹

Rättegångsbiträde som förordnats enligt denna lag är berättigad att erhålla arvode för det arbete han nedlagt å rättegången, *så ock gottgörelse för nödvändiga utgifter samt för tidsspillan i samband med inställelse vid rätten.* Vid begäran om ersättning bör redogörelse lämnas för det arbete och de utgifter uppdraget medfört. Arvode och övrig ersättning skola fastställas var för sig.

Arvode till biträde skall bestämmas till det belopp som med avseende å det arbete uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts, samt övriga omständigheter kan anses utgöra skälig ersättning för uppdraget. Vid bestämmande av ersättning *i övrigt* bör hänsyn tagas till inställelse vid rätten å samma dag i annat mål. Finnes talan hava anhängiggjorts eller fullföljts utan skäl, må, där biträdet brustit i nödig aktsamhet, ersättningen till honom efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

Biträde må ————— utan verkan.

Rättegångsbiträde som förordnats enligt denna lag är berättigad att erhålla arvode för det arbete han nedlagt å rättegången *och för tidsspillan i samband med inställelse vid rätten så ock gottgörelse för nödvändiga utgifter.* Vid begäran om ersättning bör redogörelse lämnas för det arbete och de utgifter uppdraget medfört. Arvode och övrig ersättning skola fastställas var för sig.

Arvode till biträde skall bestämmas till det belopp som med avseende å det arbete *och den tidsspillan* uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts, samt övriga omständigheter kan anses utgöra skälig ersättning för uppdraget. Vid bestämmande av ersättning *för utgifter och tidsspillan* bör hänsyn tagas till inställelse vid rätten å samma dag i annat mål. Finnes talan hava anhängiggjorts eller fullföljts utan skäl, må, där biträdet brustit i nödig aktsamhet, ersättningen till honom efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

¹ Senaste lydelse 1947: 633.

3) Förslag
till
Lag
om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 20 kap. 19 § föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

20 KAP.

19 §.

Har ansökan — — — — — finnes erforderligt.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligen arvode för det arbete han nedlagt å *målet för dess* förberedande och utförande så ock ersättning för nödvändiga utgifter *och tidsspillan*. Då målet avgöres, skall den, för vilken rättegångsbiträde förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad biträdet tillerkänts i arvode och ersättning, såframt ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten eller, där ansökningen gjorts av överförmyndaren, kostnaden prövas skola stanna å statsverket.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligen arvode för det arbete han nedlagt å *målets* förberedande och utförande *samt för tidsspillan* så ock ersättning för nödvändiga utgifter. Då målet avgöres, skall den, för vilken rättegångsbiträde förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad biträdet tillerkänts i arvode och ersättning, såframt ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten eller, där ansökningen gjorts av överförmyndaren, kostnaden prövas skola stanna å statsverket.

Vad i — — — — — må förordnas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Inledning

Under senare år har väckts vissa förslag om begränsade ändringar i olika bestämmelser som rör kostnader i rättegång.

Ett förslag har väckts av Sveriges advokatsamfund genom skrivelse den 17 juni 1966. Förslaget gäller mindre ändringar i bestämmelserna om ersättning av allmänna medel till rättegångsbiträde och offentlig försvarare. Enligt samfundet bör de nuvarande bestämmelserna — som innebär att arvode och övrig ersättning, dvs. ersättning för kostnader och tidsspillan, skall fastställas var för sig — ändras så, att de uttryckligen medger att arvode får fastställas till belopp som innefattar också *ersättning för tidsspillan*.

1964 års riksdag har väckt fråga om ändring i bestämmelserna i 31 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) om *tilltalads återbetalningsskyldighet till statsverket* för vissa rättegångskostnader. Med anledning av två motioner (I: 211 och II: 258) om vidgade möjligheter att jämka tilltalads återbetalningsskyldighet uttalade riksdagen sålunda, att det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i lämpligt sammanhang ta upp det av motionärerna aktualiserade spørsmålet till närmare övervägande (1LU 1964: 44 och rskr 338). Även Stockholms rådhusrätt har tagit upp frågan om ändring i bestämmelserna i 31 kap. 1 § RB men från en annan utgångspunkt. Rådhusrätten har sålunda i skrivelse den 21 augusti 1967 hemställt, att bestämmelserna ändras så att domstol skall kunna underlåta att ålägga tilltalad återbetalningsskyldighet när kostnaderna som har utgått av allmänna medel varit obetydliga.

Advokatsamfundets och rådhusrättens framställningar har remissbehandlats. Över advokatsamfundets framställning har justitiekanslern (JK), Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge samt riksrevisionsverket yttrat sig. Över rådhusrättens framställning har yttranden avgetts av JK, riksåklagaren (RÅ), Göta hovrätt, exekutionsväsendets organisationsnämnd (EON), statskontoret, riksrevisionsverket, länsstyrelserna i Stockholms län samt Göteborgs och Bohus län, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare samt Sveriges advokatsamfund. RÅ har till sitt yttrande över rådhusrättens framställning fogat yttranden från ett stort antal åklagarmyndigheter. Länsstyrelserna har bifogat yttranden från några kronofogdemyndigheter.

Departementschefen

Vid remiss till lagrådet av inom justitiedepartementet upprättade förslag till *lag om ändring i rättegångsbalken, lag om ändring i lagen (1919: 367) om fri rättegång* och *lag om ändring i föräldrabalken*, vilka förslag är lika-

lydande med de vid propositionen fogade förslagen, anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Geijer*, följande.

Ersättning för tidsspillan

Enligt 14 § första stycket lagen om fri rättegång har den som har förordnats till biträde enligt lagen rätt till ersättning i tre hänseenden. Han är berättigad till arvode för det arbete som han har nedlagt på rättegången och till gottgörelse för nödvändiga utgifter och för tidsspillan i samband med inställelse vid rätten. I bestämmelsen föreskrivs vidare bl. a. att arvode och övrig ersättning skall fastställas var för sig. I praxis har föreskriften att arvode och övrig ersättning skall bestämmas var för sig tillämpats på det sättet att domstolarna har fastställt ett totalt ersättningsbelopp och angett hur mycket av detta belopp som utgör arvode. Av 21 kap. 10 § RB framgår, att också offentlig försvarare är berättigad till ersättning i tre hänseenden. I bestämmelsen sägs sålunda att försvararen äger åtnjuta arvode och ersättning för kostnad och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt. Någon bestämmelse om att arvodet skall bestämmas särskilt finns inte, men i domstolspraxis brukar detta ske.

Advokatsamfundet har i sin framställning begärt sådan ändring av de nu gällande bestämmelserna att ingen tvekan behöver råda om att det är tillåtet att arvodet fastställs till belopp som inkluderar också ersättning för tidsspillan. Som skäl för en sådan ordning har samfundet anført bl. a. att den ger domstolarna bättre möjligheter att komma fram till en skälig och riktig bedömning av framställda ersättningsanspråk och att den dessutom medför praktiska fördelar.

Tre av de fyra remissinstanserna finner den föreslagna ordningen ändamålsenlig och tillstyrker framställningen. Den fjärde — riksrevisionsverket — anför däremot vissa betänkligheter, som har framgått av det föregående.

För egen del vill jag framhålla följande. Av den nuvarande bestämmelsen om ersättning åt offentlig försvarare framgår inte klart om arvode får bestämmas till belopp som innefattar också ersättning för tidsspillan. Motsvarande bestämmelse om ersättning till biträde enligt lagen om fri rättegång förutsätter däremot att arvodesbelopp och annan ersättning, t. ex. för tidsspillan, bestäms var för sig. De nämnda bestämmelserna har visat sig medföra vissa tillämpningssvårigheter och också en del onödiga diskussioner i domstolarna om förhållandevis obetydliga kostnadsposter. Detta har lett till att domstolarna under senare år i stor utsträckning har övergått till den ordning samfundet har förordat. Bl. a. har enligt vad jag har inhämtat högsta domstolen ansett sig oförhindrad att tillämpa denna ordning. På vissa håll anser man dock att bestämmelsernas avfattning och väl då främst 14 § lagen om fri rättegång lägger hinder i vägen för ett sådant tillvägagångssätt. Praxis är alltså f. n. oenhetlig.

Det är enligt min mening onödigt att ha bestämmelser av innebörd att arvode för arbete och ersättning för tidsspillan genomgående skall behöva anges var för sig. I många fall är uppenbart att begärd ersättning i sådana hänseenden är skälig, och det är sakligt sett obehövt att då kräva att domstolen vid sin bedömning och sitt avgörande gör en uppdelning i olika kostnadsposter. Med hänsyn härtill och med beaktande av den praxis som redan har vunnit insteg anser jag, att de berörda bestämmelserna utan olägenhet kan utformas så, att det klart framgår att ersättning för tidsspillan inte behöver fastställas särskilt utan kan inräknas i arvodet. En annan sak är att domstolen oavsett detta har att vid behov begära upplysning om vilka delposter som har inräknats i arvodes- och andra ersättningsyrkanden. Detta följer av domstolens allmänna skyldighet att bedöma skäligheten av begärd ersättning. Att behov av sådana klarlägganden föreligger i en del fall motiverar dock inte särskild bestämmelse om att rättens avgörande skall behöva innehålla särskilt fastställande av arvode och av ersättning för tidsspillan.

Frågan om allmänna grunder för beräkning av ersättning torde liksom hittills böra göras till föremål för överläggningar mellan berörda organisationer. Den frågan kan i nuvarande läge inte anses lämpad att lösa lagstiftningsvägen. Det synes lämpligare att överläggningar sker på nu antytt sätt än — som riksrevisionsverket förordar — genom en statlig utredningsman. När det gäller att fastställa allmänna beräkningsgrunder torde man liksom hittills få utgå från vissa schablonartade normer. Självfallet bör emellertid domstolarna vara oförhindrade att jämka de belopp som följer av dessa normer så att ersättningen i varje enskilt fall alltid bestäms till belopp som är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Beträffande riksrevisionsverkets farhågor att det med den här ifrågasatta ordningen skulle kunna förbises att ersättning för tidsspillan kan vara gemensam för flera mål, vill jag framhålla att risken för sådant förbiseende måste betraktas som mycket ringa. Någon anledning föreligger dock inte att nu ta bort den bestämmelse i 14 § lagen om fri rättegång som betonar att det skall tas hänsyn till om biträdet har inställelse i annat mål samma dag.

Jag förordar på grund av det anförda, att behövliga ändringar görs i 14 § lagen om fri rättegång och 21 kap. 10 § RB. Advokatsamfundets förslag till lagtext berör, förutom den fråga jag nu har nämnt också vissa andra frågor, bl. a. spørsmålet om ersättning till biträde i fall då rättegång inte har kommit till stånd. Dessa andra frågor har behandlats i 1965 års betänkande med reviderat förslag till lag om rättegångshjälp m. m. och torde därför lämpligen böra prövas i samband med att slutlig ställning tas till de lagförslag som har lagts fram i det betänkandet. I detta sammanhang bör alltså bara sådana jämkningar i bestämmelserna göras som advokatsamfundets framställning i första hand avser. Det är enligt min mening tillräckligt att bestämmelserna ges den innebörden att arvode skall avse

både arbete och tidspillan. Motsvarande jämkningar torde få göras i ersättningsbestämmelsen i 20 kap. 19 § FB.

Jag vill vidare erinra om att RB utöver bestämmelsen i 21 kap. 10 § innehåller ett flertal andra föreskrifter som avser ersättning för tidspillan (se t. ex. 5 kap. 8 § och 36 kap. 24 §). När det gäller dessa bestämmelser, finns det enligt min mening inte någon anledning att föreslå ändring. Där emot kommer det genom de föreslagna lagändringarna ändrade arvodesbegreppet att få betydelse vid tillämpningen av 18 kap. 14 § andra stycket. Det föreskrivs där för tvistemålets del att arvodet skall anges särskilt, när arvode till ombud eller biträde ingår i rättegångskostnad. I förekommande fall bör alltså i det enligt denna bestämmelse särskilt angivna arvodesbeloppet ingå också eventuell ersättning för tidspillan. Detta innebär en ändring i förhållande till vad som förutsattes under förarbetena till RB (jfr SOU 1938: 44 s. 238). Någon lagändring synes dock inte påkallad.

Till sist vill jag framhålla, att utgifterna på de anslag, vilka till huvudsaklig del avser att täcka kostnaderna för anlitan av juridiskt biträde, under senare år har ökat i en omfattning som inte står i relation till det ökade målantalet. En utveckling i samma takt som hittills innebär en fördubbling av utgifterna på fyra år. Jag avser därför att låta undersöka orsaken till kostnadsökningen.

Återbetalningsskyldighet för vissa rättegångskostnader i brottmål

I mål om allmänt åtal skall kostnaderna för åklagarens bevisning och bevisning varom rätten självmant har föranställt utgå av allmänna medel. Detsamma gäller kostnaderna för offentlig försvarare, för syn som den tilltalade har begärt och för sakkunnig som rätten har utsett på begäran av den tilltalade. Kostnadsbeloppen fastställs av rätten.

Enligt 31 kap. 1 § första stycket RB gäller som huvudregel, att tilltalad som döms för brottet skall återbetala till statsverket bl. a. de kostnader som enligt rättens beslut har utgått av allmänna medel för bevisning och till offentlig försvarare. Huvudregelns räckvidd begränsas av en bestämmelse i samma lagrum som ger möjlighet till jämkning. Står kostnadens belopp inte i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet och villkor, kan sålunda ersättningen jämkas. I praxis har denna bestämmelse tolkats så, att villkoret för jämkning är att full återbetalningsskyldighet skulle stå i missförhållande till både brottsligheten och villkoren. Det har sålunda inte ansetts möjligt att jämka ersättningsbeloppet, om detta står i missförhållande till endast ettdera av dessa båda förhållanden.

Huvudregelns räckvidd begränsas också av en bestämmelse i paragrafens andra stycke. Det föreskrivs nämligen där att den tilltalade vid påföljds- eftergift eller vid brott, som han har begått under inflytande av själslig abnormitet, är ersättningsskyldig endast om och i den mån det med hänsyn till omständigheterna anses skäligt.

Genom rskr 1964: 338 har väckts fråga om ändring av jämningsbestämmelsen i 31 kap. 1 § första stycket. Riksdagsärendet föranleddes av motioner. I första lagutskottets utlåtande (1LU 1964: 44), som bifölls av riksdagen, uttalades att jämningsregeln i sin nuvarande utformning synes kunna leda till mindre önskvärda avgöranden och att den bör ses över i lämpligt sammanhang.

Redan 1951 års rättegångskommitté tog i sitt betänkande med förslag till lag om rättegångshjälp (SOU 1958: 40) upp frågan, om inte den nämnda bestämmelsen bör ändras så, att jämkning kan ske med hänsyn till den tilltalades villkor utan avseende på hans brottslighet. Kommittén ansåg emellertid att, eftersom frågan hade också kriminalpolitiska aspekter, den borde prövas i annat sammanhang. Vid remissbehandlingen av betänkandet uttalade sig flera remissinstanser för att området för jämkning skulle vidgas.

I 1964 års riksdagsärende ansåg motionärerna, att jämkning bör kunna ske också med hänsyn tagen enbart till den dömdes betalningsförmåga. Under den remissbehandling som föregick riksdagens ställningstagande uttalade sig så gott som alla remissinstanser positivt till tanken på en vidgning av möjligheterna till jämkning. Vid remissbehandlingen av 1965 års betänkande om rättegångshjälp gjordes liknande uttalanden.

När den ifrågakvarande bestämmelsen har kritiserats, har enighet rått om att den i sin nuvarande utformning kan leda till att den tilltalade förpliktas att betala belopp som inte står i rimligt förhållande till hans betalningsförmåga. Det har framhållits, att detta är otillfredsställande från flera synpunkter. Dels kan det motverka den dömdes återanpassning i samhället och dels leder det till kostnadskrävande men resultatlösa indrivningsförsök.

Jag delar helt den uppfattningen att det från de angivna synpunkterna är otillfredsställande att den tilltalade åläggs en betalningsskyldighet som inte är rimlig i förhållande till hans ekonomiska villkor. Enligt min mening kan kriminalpolitiska skäl inte anses tala emot att jämningsmöjligheten vidgas något. Någon gynnsam effekt av att ålägga den tilltalade återbetalningsskyldighet av nyss angiven omfattning lär inte kunna påvisas från vare sig allmänpreventiva eller individualpreventiva synpunkter. En ändring av jämningsbestämmelsen framstår med hänsyn till det anförda som önskvärd. Av bestämmelsen bör otvetydigt framgå, att jämkning får ske om full ersättningskyldighet i fråga om kostnadsbeloppen inte framstår som rimlig i förhållande till den tilltalades brottslighet eller till hans villkor.

I enlighet med det anförda förordar jag, att bestämmelsen i 31 kap. 1 § första stycket utformas så, att jämningsmöjligheten görs beroende av att kostnadens belopp inte står i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet eller till hans villkor.

För att motsvarande jämningsmöjlighet skall finnas när den tilltalade i mål om allmänt åtal förklarats förlustig förut beviljad förmån av fri rättegång, föreslår jag vidare att till 8 § första stycket lagen om fri rättegång

görs ett tillägg. Detta bör innebära, att i mål om allmänt åtal bestämmelserna om jämkning i 31 kap. 1 § RB äger motsvarande tillämpning när det gäller sådan återbetalningsskyldighet som avses i förstnämnda lagrum. Jag vill anmärka, att detta tillägg åsyftar också andra jämkningsmöjligheter som regleras i 31 kap. 1 § och sålunda även den som jag nu övergår till att behandla.

Som jag tidigare har nämnt ifrågasattes i RÅ:s yttrande över motionerna vid 1964 års riksdag en särreglering för lagöverträdare i åldern 15—17 år. RÅ framhöll sålunda, att tillfälliga omständigheter kan vara utslagsgivande för frågan om åtal skall väckas eller om behandling kan komma till stånd i samband med åtalsunderlåtelse och att det är otillfredsställande att sådana faktorer skall vara avgörande också för frågan om brottet skall föranleda skyldighet att återgålda statsverkets kostnader.

För egen del anser jag starka skäl tala för att särskilda bestämmelser skall gälla för de unga lagöverträdarna i förevarande hänseende. Uppenbarligen är, som framhölls i yttrandet, resocialiseringssynpunkten av särskild betydelse för denna kategori. En betalningsskyldighet för rättegångskostnad — vid sidan av påföljden i övrigt för brottet — torde i regel inte främja den unges anpassning till samhället och inte heller, allmänt sett, ha betydelse för den allmänna laglydnaden. Därtill kommer att de unga lagöverträdarnas betalningsförmåga oftast är begränsad.

På nu anförda skäl anser jag, att det finns anledning att i förevarande hänseende likställa lagöverträdare i åldern 15—17 år med de kategorier som anges i 31 kap. 1 § andra stycket. I likhet med vad som gäller för dessa kategorier bör ersättningsskyldighet komma i fråga endast i undantagsfall. Jag förordar därför, att lagrummet ändras i enlighet med vad jag nu har anfört. Det bör tilläggas att den inkomstminskning som genom ändringen kan komma i fråga för statsverket, säkerligen kommer att uppvägas av minskade indrivningskostnader.

Jämkningsmöjligheten enligt förslaget gäller den som *vid domen* inte har fyllt 18 år. Om någon med stöd av den föreslagna bestämmelsen har fått återbetalningsskyldigheten jämkad, bör det förhållandet att han när högre rätt efter fullföljd prövar målet kan ha fyllt 18 år, inte i och för sig föranleda att jämkningen inte skulle bestå såvitt angår kostnaderna i den lägre instansen.

Vidare har genom Stockholms rådhusrätts framställning väckts förslag att återbetalningsskyldighet inte skall behöva åläggas den tilltalade i fråga om obetydliga kostnader som har förskjutits av allmänna medel. Som obetydliga betraktas i framställningen belopp som inte överstiger 25 kr. Rådhusrättens förslag har vid remissbehandlingen genomgående fått ett positivt mottagande. Några remissinstanser hävdar dock, att gränsen för belopp som inte bör komma i fråga för återbetalning bör sättas högre än vad rådhus-

rätten har föreslagit. Bl. a. anser EON att beloppsgränsen bör sättas till minst 50 kr. Enligt min mening torde den brottsavhållande effekten av att domstolarna förpliktar den dömda att återbetala smärre belopp — varmed jag åsyftar belopp under 50 kr. — vara obetydlig. Från kriminalpolitisk synpunkt synes det därför inte vara ägnat att väcka betänkligheter, om de som döms i brottmål blir befriade från ersättningsskyldighet i fråga om belopp av sådan begränsad storlek. Starka samhällsekonomiska skäl talar för att indrivningsmyndigheterna inte skall belastas med indrivning av belopp som understiger indrivningskostnaden. I rådhusrättens förslag och i remissyttrandena har diskuterats olika möjligheter att helt eller delvis befria indrivningsmyndigheterna från detta arbete. Den ena är att regler ges om ett förenklat indrivningsförfarande i fråga om smärre belopp, och den andra att domstolarna ges befogenhet att förordna att sådana belopp skall stanna på statsverket. Under remissbehandlingen har också andra lösningar diskuterats.

För min del anser jag att domstolarna inte i onödan skall syssla med frågor om återbetalningsskyldighet för de obetydliga belopp varom här är fråga. Dessutom bör stor vikt fästas vid EON:s upplysning att den genomsnittliga indrivningskostnaden för varje ärende av ifrågavarande slag med säkerhet överstiger 50 kr. Till denna genomsnittskostnad för indrivningen kommer viss kostnad för domstolens arbete med besked om återbetalningsskyldigheten och länsstyrelses befattning därmed (jfr 13 § kungörelsen (1947: 642) med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol). Med hänsyn till nu angivna förhållanden måste det från effektivitets- och besparingssynpunkter anses angeläget att återbetalningsskyldighet och därmed indrivningsverksamhet elimineras när det gäller smärre belopp. Lagtekniskt kan detta enklast lösas genom en bestämmelse som innebär att ersättningsskyldighet bortfaller om den avser belopp som understiger viss gräns. För att i det avseendet få en smidig anpassning till eventuella penningvärdesförändringar synes lämpligt att Kungl. Maj:t bemyndigas att fastställa vid vilken nivå den nämnda gränsen skall dras.

I och för sig skulle mot en ändring av ifrågasatt innebörd kunna invändas att befrielse från återbetalningsskyldighet borde begränsas till de fall då den tilltalade inte samtidigt ådöms böter. Föreligger ett bötesstraff, uppkommer ju ändå ett indrivningsärende, och det kan tyckas att myndigheterna i sådant fall inte skulle ha mycket att arbetsmässigt vinna på att slippa indriva också kostnadsbeloppet. Beträffande tänkbara invändningar av nu angiven innebörd vill jag först framhålla, att det inte vore rimligt att beträffande återbetalningsskyldigheten göra skillnad mellan den som ådöms böter och den som ådöms t. ex. skyddstillsyn. Vidare är att märka att indrivningsärenden beträffande böter och rättegångskostnader delvis följer skilda mönster. Besked om betalningsskyldigheten i det ena och det andra avseendet lämnas och hanteras på olika sätt både hos domstol och hos läns-

styrelse. På verkställighetsplanet föreligger också skillnader och ofta skilda arbetsrutiner beträffande de olika fordringstyperna. Detta sammanhänger framför allt med att böterna kan tas ut genom införsel, medan man beträffande rättegångskostnaderna är hänvisad till utmätning som exekutionsform. Det nu anförda föranleder enligt min mening att fördelarna med att eliminera indrivningsverksamhet beträffande kostnad, som uppgår till ringa belopp, får anses föreligga även när bötesstraff har utdömts i det mål vari frågan om återbetalningsskyldighet för kostnader föreligger.

På grund av det anförda förordar jag, att i ett nytt tredje stycke av 31 kap. 1 § RB införs en föreskrift, varigenom Kungl. Maj:t ges befogenhet att förordna att, om det belopp som den tilltalade enligt bestämmelserna i paragrafens första och andra stycken har att ersätta understiger visst belopp kostnaden utan hinder av de nämnda bestämmelserna skall stanna på statsverket. Det belopp Kungl. Maj:t med stöd av denna bestämmelse fastställer kan vid behov ändras på ett smidigt sätt. Godtas förslaget i nu berört avseende, är det min avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att nu bestämma beloppsgränsen till 50 kr. Denna värdegräns bör enligt min mening avse kostnadsbeloppet i varje domstolsinstans för sig.

Beträffande den avsedda innebörden av den föreslagna bestämmelsen i RB kan vidare framhållas följande. Är flera tilltalade solidariskt ansvariga för kostnad som har utgått av allmänna medel, bör återbetalningsfritt belopp inte tillgodoräknas var och en av dem. Även i sådant fall bör sålunda ersättningsskyldighet bortfalla endast om den ifrågavarande kostnaden understiger förut berört belopp. Jag vill erinra om att grunden för den nu föreslagna ändringen är att statsverket inte skall belastas med indrivnings- och andra kostnader som klart överstiger det belopp som skall indrivnas. I fall av solidarisk ersättningsskyldighet kan indrivningsåtgärderna i princip begränsas till en av de betalningsskyldiga. Med hänsyn härtill finns det inte skäl att i sådana fall använda annan värdegräns än när återbetalningsskyldigheten åvilar bara en tilltalad.

Slutligen vill jag säga, att man i och för sig skulle kunna tänka sig att ha en bestämmelse, likartad med den nu behandlade, också i lagen om fri rättegång. Återbetalningsskyldighet skulle i så fall bortfalla inom samma gränser vare sig sådan skyldighet i princip åvilar den som har fri rättegång eller hans motpart. Emellertid skulle en sådan föreskrift inte få nämnvärd praktisk betydelse. Det torde vara i rena undantagsfall som kostnaderna för fri rättegång stannar vid sådana belopp att en bestämmelse av antydd art skulle bli tillämplig. Jag vill därför inte förorda någon ändring i detta avseende såvitt angår lagen om fri rättegång. Vad som nu har sagts beträffande lagen om fri rättegång gäller också de ännu ovanligare fallen då kostnader på annan grund utgår av allmänna medel i tvistemål.

Lagrådet

Lagrådet har lämnat lagförslagen utan erinran.

Utskottet

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag och får därför hemställa,

att riksdagen bifaller förevarande proposition, nr 156.

Stockholm den 2 december 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), Hjorth (s), Schött (m)*, Svanström (cp)*, Helge Karlsson (s)* och fru Lilly Ohlsson (s);

från a n d r a kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s)*, herrar Martinsson (s)*, Hansson i Piteå (s), Johansson i Växjö (cp), Oskarson (m), fru Anér (fp) och fru Jonäng (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.